

[rec.] Mirosław Łapot, *Szkolnictwo żydowskie we Lwowie (1772–1939)*, Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2016, ss. 591

1. Problematyka, zakres – założenia naukowo-poznawcze i społeczno-edukacyjne

Książka dra Mirosława Łapota jest rezultatem wieloletnich, systematycznych badań nad oświatą i szkolnictwem żydowskim we Lwowie. Uwzględnia także nieuchronne odniesienia do obszaru oświatowego Galicji doby pozaborowej, okresu autonomicznego i II Rzeczypospolitej. Obejmuje zatem nader rozległą i złożoną historię edukacji w samym Lwowie, na tle odrębnych kultur edukacyjnych i tradycji oświatowych. Przyjęta cezura czasowa, jak i „pojemność” tematu, siłą rzeczy nastręczała Autorowi trudności i problemów badawczo-poznawczych różnej natury. Dotyczyły one spójnej i rozwojowej konstrukcji rozprawy, przyjęcia programu badawczego, ustalenia podstawy źródłowej, doboru opracowań, po ostateczną formę narracji naukowej. Było to zadanie trudne, gdyż odnosi się do skomplikowanego sąsiedztwa odmiennych grup etnicznych, kultur, religii, tradycji i zróżnicowanych aspiracji narodowościowych. Nacji nie-rzadko ogarniętych niechęcią, czy nawet wrogością wobec siebie, również na gruncie szkolnictwa i oświaty. W tym wypadku zwyciężył obiektywizm i intelektualna afirmatywność badacza, który potrafił stanąć na pozycji uprawnionych odrębności narodowościowych, ale też wzajemnej współpracy w wielokulturowym Lwowie i całej Galicji. Zastosowane podejście diachroniczne umożliwiło ukazanie ewolucji procesów oświatowych i rozwoju szkolnictwa, także na do-

strzeżenie podobieństw i różnic w polityce oświatowej tego obszaru. Pozwoliło to na ukazanie wielu nowych, nieznanych dotąd zjawisk i faktów w tym kontekście.

Na ten rodzaj wyzwania badawczego w dziedzinie historii szkolnictwa i wychowania Autor książki odpowiedział obronną ręką, całkowicie sprostawszy podjętemu wyzwaniu. Praca wymagała wieloletniego wysiłku organizacyjnego, badawczego, wiedzy merytorycznej, uporczywości i konsekwencji, dotarcia do potencjalnych zasobów źródłowych i ich gruntownej analizy. Dokonanie to świadczy o wysokich kwalifikacjach badawczych i determinacji. Na ostateczny efekt złożyło się wiele mniejszych kroków badawczych ujawniających się w obfitej bibliografii własnych publikacji.

Przede wszystkim praca jest oparta na wszechstronnej podstawie źródłowej, odwołuje się do wielokulturowej warstwy historycznej i wieloetnicznej metropolii lwowskiej, także jako dynamicznego ośrodka edukacji i wielokulturowości. Książka jest dojrzała, oparta na prawdzie historycznej i zweryfikowanym warsztacie nieprzypadkowego badacza szkolnictwa, zmotywowanego dążeniem do poznania rzeczywistości w sposób obiektywny i niezależny.

Dodajmy, że koncepcja realizacyjna jest przemyślana, układ treści, chronologia historyczna i problemowa – ścisła, zarówno pod względem rzeczowym i oświatowo-pedagogicznym, usytuowana w złożonym kontekście wielokulturowego fenomenu Lwowa tamtego czasu i stanu wiedzy pedagogicznej.

Nie ulega wątpliwości, że praca w sposób realny przyczynia się do wzbogacenia i pogłębienia skonkretyzowanej i wielostronnej wiedzy o szkolnictwie żydowskim. Przyczynia się do upowszechnienia źródłowej i rzetelnej wiedzy społecznej, wbrew nieuprawnionym stereotypom deformującym jej historyczny obraz i współczesną percepcję. Zatem pełni funkcję poznawczą ustanawiającą, upowszechniającą i wyjaśniającą. Posiada bardzo pożądane walory międzykulturowe, wieloetniczne i wychowawczo-edukacyjne. Warto dodać, że historia, a zwłaszcza historia kultury humanistycznej i edukacji, jest nauką, która dostarcza wiedzy o uniwersalnych kryteriach i intelektualnych możliwościach oceny procesu historycznego i jego związków ze współczesnością.

Mamy więc do czynienia z rzetelnym warsztatowo, ale i pod względem intelektualnie-poznawczym, efektem działania badawczego, który merytorycznie identyfikuje porządek szkolnictwa żydowskiego, w sposób nie fragmentaryczny, ale w kontekście jego złożoności na przyjętym obszarze badawczym. Podjęcie przez M. Łapota inicjatywy naukowego poznania żydowskiej historii szkolnictwa i tych idei pedagogicznych na pograniczach ludzi i kultur jest ze wszelki miar potrzebne i cenne dla historiografii oświatowo-wychowawczej.

Problematyka ta jest pożądana we współczesnym świecie, w dobie wielokulturowości, jednoczesnego zbliżania się i narastających konfliktów, ksenofobii kulturalnych, religijnych i edukacyjnych doby dehumanizacji i terroryzmu ograniczeń myślenia, relatywizmu moralno-intelektualnego i aksjologicznego. Warto podkreślić i to, że na ziemiach polskich wyrósł pewien dorobek współlistnienia

kultur edukacyjnych, tolerancji i zrozumienia. Książka M. Łapota w pewnym zakresie odsłania różne strony tego zjawiska. Jest względnie wyczerpującą całością, rzetelną i źródłową, bez pominięć i luk problemowych, o wysokim poziomie aksjologii badawczej.

2. Metoda, treść i forma wypowiedzi naukowej

Recenzowana praca jest pierwszą próbą całościowego zmierzenia się z naukowym naświetleniem szkolnictwa żydowskiego we Lwowie i poza nim. Lwowie, czyli w szczególnym miejscu historycznym i kulturowo-etnicznym, swoistym tyglu kultur i ludzi, wartości, a także realnych form współistnienia i permanentnego konfliktu. Było to też miejsce znamiennej współegzystencji, aspiracji oświatowych i edukacyjnych dla zachowania i utrwalenia własnych tożsamości narodowościowych. Tak na to patrzy Autor książki.

Książka ujawnia także słabsze momenty, takie jak: ograniczona niekiedy analiza porównawcza, edukacyjna i kulturowa, rezygnacja z ocen i wnioskowania ukazującego zależność oświaty i szkolnictwa od różnorodnej proveniencji uwarunkowań. Jest zatem ujęciem bardziej faktograficzno-opisowym, mniej zaś analityczno-procesualnym. A taki model historiografii współczesnej, zwłaszcza pedagogiczno-oświatowej, wydaje się wielce pożądanym.

Strona formalna pracy jest dobrze ukształtowana pod względem logicznym i merytorycznym. Ukazuje ciągłość narastania i zmian systemu kształcenia i wychowania poprzez wszystkie formacje, od szkolnictwa i oświaty elementarnej w dobie przedautonomicznej, w okresie autonomii, czasu międzywojnia, poprzez istniejące typy i poziomy edukacyjne, kończąc na problematyce dydaktycznej z uwzględnieniem nowych idei, postulatów pedagogicznych (szkoda, że nie rozwinięto głębiej tego wątku). Narracja kończy się na problematyce wychowawczej i religijnej (szkoda, że sfera wzajemnych więzi wychowania nie została potraktowana wnikliwiej), a także na zagadnieniach opieki wychowawczej i moralno-religijnej nad dziećmi i młodzieżą.

Struktura merytoryczno-historyczna pracy jest powiązana z trafnie zdefiniowanymi założeniami badawczymi, podstawa źródłowa jest wielostronna i adekwatna do problematyki; choć, jak w niemal każdym, dużym przedsięwzięciu, można mieć pewien niedosyt alternatywnych źródeł. Nie narusza to jednak wartości naukowo-badawczej książki. Szczególnie istotną wartością pracy jest wnikliwa prezentacja organizacji programowej, kadry nauczycielskiej, metod pracy dydaktycznej i wychowawczej. Autor rysuje rzetelny obraz tej oraz innych nacji oświaty i szkolnictwa, ukazuje związki z austriacką i polską racją w dziedzinie edukacji narodowej i państwowo-obywatelskiej. W tym przypadku obszerne wprowadzenie i zakończenie znakomicie zakreślają ramy problematyki, postulaty badawcze i wnioski, interpretacje i postulaty badawcze.

Książka jako całość jest oryginalna i erudycyjna, znamionująca osobiste zaangażowanie naukowe w obranym nurcie badań. Autor rzetelnie i obiektywnie ukazał i odczarował niektóre mity judaizmu i jego kultury oświatowo-edukacyjnej. Autor uchwycił dzięki źródłowości pracy fakty, oddał charakter zmieniającego się czasu, cechy etnicznego szkolnictwa żydowskiego, jego uwarunkowań społeczno-kulturowych, własnych i zewnętrznych, dotyczących tradycji i prób jej dostosowania do wymogów czasu. Uczynił to bez emocjonalnej mitologii, złą czy dobrą.

Dzieło przypomina o potrzebie poznania odmiennych kultur i zainicjowania edukacji na rzecz usuwania współczesnych napięć w dziedzinie wzajemnych relacji, także uwzględnienia tradycji żydowskiej. Z dokonań M. Łapota wynika potrzeba dalszych badań po to, aby uchronić generacje i pokolenia od niewiedzy, skłonności do powierzchownych ocen budzących odruchy nietolerancji. Recenzowana praca wyróżnia się w tym nurcie tematycznym, jest mądra, wyważona, obiektywna i potrzebna we współczesnej dobie cywilizacyjnej.

Podsumowując, jest wiele powodów, aby książkę uznać za szczególnie ważną z powodów poznawczych i edukacyjnych. Książka ze względu na niekwestionowalne atuty zasługuje na jednoznacznie pozytywną opinię. Dojrzałe dzieło powstaje zawsze, jako „suma” myśli i badań w kręgu określonej problematyki. Jest, lub powinno być, konkluzją naukową, która nie powstaje w próżni, bez dorobku wcześniejszego, który ostatecznie buduje tożsamość naukową Autora.

Praca ukazuje świadomą i roztropną postawę Badacza. W swym zamyśle badawczym i urzeczywistnionym dziele wykracza poza hermetyczność jednostronnego punktu widzenia. Wkracza w krąg myśli i idei etnokulturowych, znaczeń i wartości realizowanych w szkolnictwie żydowskim.

Dzieło M. Łapota jest pod wieloma względami erudycyjne, napisane językiem profesjonalnym, stanowi pożądaną egzegezę historyczną, istotną dla obecnego czasu. Tekst wymaga wiedzy i odwagi dla przezwyciężenia uprzedzeń i niechęci wynikających z zastanych obciążeń badawczych i interpretacyjnych. Kieruje uwagę czytelnika w stronę współcześnie ważnych wyzwań edukacyjnych wobec narastających w świecie destrukcji kulturowych, odczłowieczenia i jednostronnej cywilizacji.